

CLAËS SKOGLUND:

Säkerhetspolitik och skottvidder

Den geopolitiska tanken alltifrån Peter den stores och Röda arméns tid att Rysslands "heliga" gränser skall skyddas gäller även i dag. Det innebär att Sovjetunionen också skall behärska territoriet framför det egna landet. Dessa sovjetiska säkerhetskrav utgör den stora faran för de randstater som ligger i vägen – inte förmenta världserövrarplaner. Norden ligger alltjämt i vägen när den moderna vapentechnikens alltmer ökade skottvidder skall honoreras i säkerhetspolitikens hägn.

General Claës Skoglund har varit rektor för Försvarshögskolan och militärbefälhavare för Västra Militärområdet. Han har även varit ledamot i Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.

Historien upprepar sig inte, heter det. Men en stormakts geopolitiska läge och dess utstrålade kraftfält kan det ena tidsskedet efter det andra föranleda en upprepning av dess säkerhetspolitiska handlande och detta oberoende av den för tillfället härskande regimens karaktär. Ryssland – Sovjetunionen ligger där det ligger, såsom även vår statsminister påpekat, behärskande bla Östersjön. Vid samma innanhav ligger Skandinavien och Sverige. Det är ett faktum som vi inte kommer runt.

Peter den Store grundade redan 1703, långt före freden i Nystad 1721, S:t Petersburg på ockuperat svenskt territorium. Han lär ha sagt att den nya huvudstadens damer inte kunde sova tryggt så länge den svensk-finländska gränsen gick vid Systerbäck, den gamla gränsån mella Viborgs län och Ingermanland. Viborgs län införlivades tillika med Sveriges baltiska besittningar med Ryssland i Nystadsfreden. 1809 försköts gränsen för säkerhets skull ända bort till Bottniska viken. Genom sin härskares, tsaren och storfursten Alexander I:s välvilja fick emellertid det nyupprättade storfurstendömet Finland tillbaka Viborgs län 1811. Det var en rent administrativ åtgärd. Det nya läget skulle bestå för evärdlig tid. Några strategiska hänsyn behövde inte längre tas vid Systerbäck.

Däremot inleddes kring 1900 upprepade försök att förryska hela Finland. Tsarregimen bedömde ett hot föreligga från kejsar-Tyskland, kanske med understöd från det tysksympatiserande Sverige. Detta hot måste garderas. Men några ryska anfallsplaner mot Sverige i förebyggande syfte har hittills inte på-

träffats i generalstabsarkiven. Sågfilarerna spionerna förblir säkert en myt.

Positionerna flyttas fram

Ur ruinerna av tsardömet reste sig Finland som självständig republik 1917. Lenin var den förste som erkände dess suveränitet, säkerligen i förhoppning att bolsjevikrevolutionen förr eller senare skulle utvidgas till Finland. Så blev dock inte fallet.

Sovjetunionen stabiliserades under 1930-talet. Hitler visade genom annekteringen av Österrike 1938 att hans utrikespolitik ingalunda enbart syftade till att avlägsna Versaillesfredens orättvisor. Signalerna i "Mein Kampf" – som så många andra signaler för sent observerade i väst – måste tolkas bokstavligt.

Finland hänfördes till det baltiska området och den sovjetiska intressesfären.

Kreml bedömde att ett kommande tyskt anfall mot Sovjetunionen skulle ske på bred front. Man kunde kallt räkna med även en attack över Karelska näset mot tremiljonerstaden Leningrad, som det forna S:t Petersburg numera hette. En tysk division hade ju hjälpt "de vita" i södra Finland i inbördeskriget 1918, så vanan satt så att säga inne. Artilleri med 1930-talets skottvidder kunde stå hinsides Systerbäck, nu åter en strategisk gräns, och beskjuta Leningrads förstäder. Sådant kunde inte tolereras av en stormakt.

Följaktligen uppvaktade en ung sovjetisk legationstjänsteman i Helsingfors –

Kremls direkta språkrör – redan en månad efter Österrikes fall Finlands utrikesminister för förhandlingar. Härvid framhölls att Röda armén inte avsåg att stanna vid den egna gränsen för att invänta tyskt anfall. Detta skulle mötas så långt fram som möjligt, sålunda vid behov även på finländskt territorium. En epokbildande och i och för sig förståelig princip som sedan konsekvent tillämpades genom framskjutning av "förfälet" med eller utan våld från Norra Ishavet till Svarta havet 1939–40 inför den stundande kraftmätningen med Hitler-Tyskland.

När de finländsk-sovjetiska förhandlingarna senhösten 1939 tillspetsades inför vinterkriget, förklarade Stalin själv för det finländska ombudet Paasikivi och hans medhjälpare att gränsen på Karelska näset, som löpte endast 35 km från Leningrads centrum eller "inom skotthåll för moderna kanoner", måste flyttas norrut. Men det var inte blott Stalins marskalkar som drev på. Även amiralerna ville skjuta fram sina positioner, nämligen till Hangö på den finländska sidan av Finska vikens mynning för att komplettera Paldiski, som redan tagits i besittning på den estniska sidan. Den gamla idén om Peter den Stores fästning till storstadens skydd åt sjösidan var återuppväckt.

Förutom Viborgs län med Karelska näset blev Hangö en av vinterkrigets sovjetiska vinster. Det utbyttes efter fortsättningskriget mot Porkkala i obehaglig närhet av Helsingfors. Behovet av kustartillerispäckade flottbaser så långt tillbakadragna var dock redan på 1930-talet förlegat. Därför kunde Porkkala efter Stalins död återlämnas av rent prak-

tiska skäl. Det var sålunda inte enbart en försoningsgest.

Maktbalansen har upphört

Som så riktigt framhållits i de finländska försvarsutredningarna kring 1970 hade den strategiska tyngdpunkten vid Östersjön förskjutits från Finska vikens mynning till Sunden. Det var nu mer komplicerade och långsträckt vidiga vapensystem än konventionellt artilleri som påverkade det säkerhetspolitiska handlandet vid Östersjön från sovjetisk sida. Men den geopolitiska grundtanken alltifrån Peter den stores och Röda arméns tid fanns kvar, nämligen att skydda Rysslands "heliga gränser" – ett uttryck använt även av Gromyko – genom att behärska territoriet även framför dessamma. Satellitstatskordongen från Svarta havet till Östersjön med sovjetisk säkerhetsbesättning i de mest vitala riktningarna blev sålunda ett bestående resultat av andra världskriget.

Ett annat intressant resultat kom till synes i själva Östersjöområdet. Där hade alltsedan medeltiden rått någon form av *maktbalans* alltifrån Hansans kamp med och mot omväxlande svenskar och danskar, över stormakten Sveriges krig mot Danmark, där holländska flottan vid behov ingrep i utjämnande syfte, Ryssland mot Sverige under 1700-talet, franskbrittisk flottexpedition mot Ryssland under Krimkriget, tsarens flotta mot tyske kejsarens före världskrigen fram till Stalins kamp mot Hitler.

Men i dag råder ingen sådan maktbalans. Sovjetunionen har herraväldet ovan, på och under Östersjöns yta. Supermakten behärskar kusten från Vi-

borgska viken till Lübeckbukten. Sverige har i detta fall inte blott en front mot öster. Vi är sedan 1945 även omfattade av en och samma makt i söder, i högra flanken. Man kan fråga sig om vår situation någonsin "i fredstid" varit så utsatt som den blev efter andra världskriget. Förhållandet har i alltför ringa grad framhållits i informationsverksamheten. Detta torde vara en mycket starkt bidragande orsak till den yrvakenhet som kännetecknat både det styrande etablissemanget och folket exempelvis inför de sedan 1980 inträffade incidenterna i och utanför våra skärgårdar.

Den sovjetiska Monroedoktrinen

Borta i öster tänker man i andra banor, har andra moralbegrepp och handlar långsiktigt och utan det jäkt som ut-

Norden som en kärnvapenfri zon var en sovjetisk ursprungsidé.

märker oss västerlänningar. Därför talar man också tyvärr alltför ofta förbi varandra i dialogerna mellan öst och väst.

Redan inför de sovjetisk-fransk-brittiska förhandlingarna våren 1939 (som föregick den tyska Ribbentrop-pakten i Moskva i augusti) sade sovjetiske Londonambassadören Maiski till brittiske utrikesministern Halifax; "också Ryssland har sin Monroedoktrin". Han åsyftade härvid USA:s lärosats alltsedan 1813 om icke-inblandning från europeiskt håll i de amerikanska kontinenternas angelägenheter. Den närmaste innebörden av Maiskis uttalande var att Finland hänfördes till det baltiska området och den sov-

jetiska intressesfären, inte som regeringarna i både Finland och Sverige vid den tiden hoppades och trodde till den nordiska gemenskapen. Revolutionsåren kring 1918 hade endast inneburit ett tillfälligt avbrott av den raka handlingslinjen alltifrån Peter den Stores tid.

De närmaste följderna vet vi numera. Frankrike och Storbritannien var på glid att helt uppföra det baltiska området men förekom av den än mer skrupelfria Hitler. Det efter krigens ingångna vänskaps- och biståndsavtalet mellan Finland och Sovjetunionen, den sk VSB-pakten 1948, är kan man säga ett konsekvent fullföljande av den ryska Monroe-doktrinen. Avtalet innebär till yttermera visso att ett stormaktsanfall över Finland mot Sovjetunionen, som också kan komma genom luften, vid behov, skall mötas gemensamt på finländsk mark, såsom föreslogs av Kreml redan 1938.

Tiden gick, men ingen brådska! Ytterligare ett årtionde senare, i juni 1959 höll Krusjtjev sitt beryktade tal om "Östersjön – ett fredens hav". Mot bakgrund av hans kunskap om gamla svenskryska konflikter är det en händelse som nästan ser ut som en tanke att talet avhölls i Riga. Det var framför dess då svenska murar som det stora nordiska kriget inleddes med ett misslyckat överraskningsförsök i mars 1700. Detta krig som slutade med den svenska stormaktens fall och Rysslands framträdande på den europeiska arenan. Där står dess arvtagare Sovjetunionen fortfarande. Men Krusjtjevs tal fick omgående ett kraftfullt genmäle av vår dåvarande både kunnige och erfarne utrikesminister Östen Undén i ett tal inför Föreningen Norden.

Och därvid blev det tills vidare. Men innebar inte Krusjtjevs "fredstal" realliter en utvidgning av den sovjetiska Monroe-doktrinen? Östersjön skulle ju vara stängt för alla andra än strandägarnas örlogsfartyg. Med rysk logik har man sedan fortsatt sitt tänkande och handlande. Norden som en kärnvapenfri zon var en sovjetisk ursprungsidé, inte finländaren Kekkonens. En sådan zon skulle skänka Sovjetunionen de stora fördelarna. Varför skulle vidare denna supermakt inte ta sig rätten att för egen säkerhet penetrera skärgårdarna på andra sidan Östersjön med dess säregna försvars- och baseringsmöjligheter? USA tillåter sig att härja fritt i Karibiska sjön med omnejd, åberopande *sin* Monroe-doktrin, kan ryssarna med visst fog hävda. Därför är det så viktigt att varje stormaktskränkning av småstats territorium brännmärks.

Spekulationerna om undervattensincidenterna i våra skärgårdar liksom den senaste flygincidenten fortsätter. Vad är den egentliga innebörden av signalerna – ty som sådana måste de uppfattas om än av annat slag än i Hitlers "Mein Kampf". Utvecklingen går vidare även inom detta fack.

Signalerna måste uppmärksammas

Det gäller att vara uppmärksam på signaler från öster även beträffande andra områden och vapensystem än ubåtens. Signalerna avges inte så sällan av skrivande pseudonymer, auktoriserade av Kreml. En av dem har den betecknande benämningen "Komissarev". Senast skrev denne i den liberala Helsingin Sanomat att kryssningsmissilerna "är yt-

terst farliga, bl a för de länder över vilka de flyger". Detta kan exempelvis betyda att missiler avskjuts från Nato-örlogsfartyg i Norska havet över Sverige och Finland mot Leningradområdet med dess varv och andra vitala industrier. Och då är vi där igen, men med ofantligt längre skottvidder och oerhört större vapenverkan än vad 1930-talets artilleri kunde prestera på Karelska näset. De geopolitiska och därav följande säkerhetspolitiska förhållandena består, men vapentechniken går ständigt framåt.

Juridiskt och politiskt är det klarlagt att både Sverige och Finland som neutrala stater har skyldighet att efter måttet av sin förmåga avvisa, dvs skjuta ned överflygande missiler. I den finländska diskussionen har framhållits att man förberett detta med de begränsade resurser som disponeras. Om det skall bli effektivt, ett sovjetiskt förstahandsintresse, krävs dock resurser av helt annat slag. Mot denna bakgrund kan den frågan ställas, om det inte finns större anledning för Sovjetunionen i dag än under den sk notkrisen hösten 1961 att begära VSB-paktens tillämpning. Kryssningsmissilerna kan nämligen innebära ett dödligt hot.

Självfallet finns i detta sammanhang en aktualisering. Ryssarna uppträder

dock i detta fall hittills påfallande försiktigt. Man har ju många järn i elden. Det framhålls likväl att kryssningsmissiler måste bekämpas med flyg "framför" det egna territoriet. Kanske avvaktar man initiativ från finländsk sida vid behov. Finland har nämligen enligt uppgörelsen mellan Kekkonen och Krusjtjev i Novosibirsk senhösten 1961 förbundet sig att såsom en väktare vid Östersjön ge skall om VSB-pakten skulle behöva tillämpas.

Sovjetunionen har oerhörda krav på och för sin säkerhet. Dessa föranleds inte blott av de bittra erfarenheterna från andra världskriget. Det finns en rak handlingslinje från tsartiden över mellankrigstiden till i dag och i morgon. Gromyko, alltjämt utrikesminister, inträdde redan det ödesdigra året 1938 efter utbildning i bl a ingenjörsvetenskap i folkkommisariatet för utrikes ärenden. Så nog finns det kontinuitet även personellt.

Det är de sovjetiska säkerhetskraven, som utgör den stora faran för de randstater vilka råkar ligga i vägen för den östliga supermaktens gardering mot den västliga, inte förmenta världserövringsplaner. Norge ligger alltjämt i vägen, när den moderna vapentechnikens alltmer ökade skottvidder skall honoreras i säkerhetspolitikens hägn.